

## ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

### ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όρ.), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; φαξ: 210 7233217;  
e-mail: [info@nchr.gr](mailto:info@nchr.gr), website: [www.nchr.gr](http://www.nchr.gr)

#### **Παρατηρήσεις επί της 7<sup>ης</sup> περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας (2005-2008) προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών\***

#### **Γενικές παρατηρήσεις**

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) έλαβε γνώση της 7<sup>ης</sup> περιοδικής έκθεσης για την περίοδο 2005-2008 (Έκθεσης) που θα υποβάλει η Ελλάδα κατ' εφαρμογή του άρθρου 18 της Σύμβασης του ΟΗΕ για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών (ΣΕΔΚΓ ή CEDAW κατά το αγγλικό ακρωνύμιο με το οποίο είναι γνωστή)<sup>1</sup> στην Επιτροπή που ελέγχει την εφαρμογή της (Επιτροπή ΣΕΔΚΓ).

Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει την Έκθεση, που περιέχει σημαντικά στοιχεία, και ασκώντας την εκ του ιδρυτικού της Ν. 2667/1998 αρμοδιότητα (άρθρο 1 παρ. 6 ε), διατυπώνει και απευθύνει τις παρατηρήσεις της στο αρμόδιο όργανο για τη συλλογή των στοιχείων και την τελική σύνταξη της Έκθεσης, τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ).

Καταρχάς, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η Έκθεση είναι ελλιπής ως προς την καλυπτόμενη περίοδο. Στις Οδηγίες της σχετικά με την κατάρτιση των εθνικών εκθέσεων, η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζητεί, κάθε περιοδική έκθεση ν'αφορά *ολόκληρη την περίοδο*, από το τέλος της περιόδου που κάλυψε η

\* Οι παρούσες παρατηρήσεις εγκρίθηκαν ομοφώνως από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στην από 25.11.2010 συνεδρίασή της. Εισηγήτριες: Σ. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, Εκπρόσωπος του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και Τ. Σταυρινάκη, Επιστημονική Συνεργάτις ΕΕΔΑ.

<sup>1</sup> Η ΣΕΔΚΓ κυρώθηκε με τον Ν. 1342/1983 (ΦΕΚ Α'39) , επικυρώθηκε και τέθηκε σε ισχύ για την Ελλάδα από 7.7.1983 (ανακοίν. Υπ. Εξ. ΦΕΚ Α' 98/21.7.1983). Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη ΣΕΔΚΓ που προβλέπει μηχανισμό αναφορών από άτομα ή ομάδες ατόμων ή στο όνομα ατόμων ή ομάδων ατόμων για την παραβίαση κάποιου από τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Σύμβαση, κυρώθηκε με τον Ν. 2952/2001 (ΦΕΚ Α'248), επικυρώθηκε και τέθηκε σε ισχύ για την Ελλάδα από 24.4.2002 (ανακοίν. Υπ. Εξ. ΦΕΚ Α' 31/25.2. 2002).

προηγούμενη έκθεση έως την υποβολή της τρέχουσας έκθεσης. Τονίζει δε ιδιαίτερα τη σημασία της συμμόρφωσης προς τις Οδηγίες της, ώστε να μην αναγκάζεται να ζητεί από τα κράτη περαιτέρω πληροφορίες. Επίσης, η Επιτροπή ζητεί οι περιοδικές εκθέσεις να έχουν δύο σημεία εκκίνησης: α) τις «ανησυχίες» και «ουσιτάσεις» των παρατηρήσεών της για την προηγούμενη έκθεση και β) την παρουσίαση της προόδου και της παρούσας κατάστασης ως προς την εφαρμογή της ΣΕΔΚΓ και την απόλαυση των δικαιωμάτων που αυτή κατοχυρώνει, στο πεδίο δικαιοδοσίας του κράτους<sup>2</sup>.

Η προηγούμενη (6<sup>η</sup>) ελληνική Έκθεση υποβλήθηκε τον Απρίλιο 2005 και εξετάστηκε από την Επιτροπή ΣΕΔΚΓ από τον Ιανουάριο 2007. Στις δε παρατηρήσεις της σχετικά με την Έκθεση αυτή, η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ, επαναλαμβάνοντας τις Οδηγίες της, επισήμανε ότι η 7<sup>η</sup> Έκθεση έπρεπε να υποβληθεί τον Ιούλιο 2008 και ν' αναφέρει κατά προτεραιότητα τα μέτρα που θα έχουν ληφθεί και τα αποτελέσματα που θα έχουν επιτευχθεί έως την υποβολή της, απαντώντας στις «ανησυχίες» και «ουσιτάσεις» της Επιτροπής<sup>3</sup>.

Κατά συνέπεια, πρέπει να εκτεθεί η εφαρμογή της ΣΕΔΚΓ κατά τρόπο ουσιαστικό και πλήρη, *για όλη την περίοδο 2008-2010*. Έτσι, θα εκπληρωθούν οι ανειλημμένες με την επικύρωση της ΣΕΔΚΓ υποχρεώσεις. Θα περιοριστεί δε το χρονικό κενό μεταξύ της (ήδη καθυστερημένης) υποβολής της Έκθεσης και της αξιολόγησής της από την Επιτροπή ΣΕΔΚΓ και θα αποφευχθεί η επανάληψη «ανησυχιών» και «ουσιτάσεων» της Επιτροπής για ζητήματα που θα μπορούσαν να έχουν διευκρινισθεί. Η παρουσίαση του Εθνικού Προγράμματος για την ουσιαστική ισοτιμία των φύλων 2010-2013 συμβάλλει θετικά στην κατεύθυνση αυτή<sup>4</sup>, αλλά προφανώς δεν αρκεί.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι αναγκαίο ν' αναφερθούν *οι επιπτώσεις της βαθιάς οικονομικής κρίσης στην κατάσταση των γυναικών, τα μέτρα αντιμετώπισής τους και τα αναμενόμενα αποτελέσματά τους*. Ζητούμενο της

---

<sup>2</sup> Βλ. έγγραφο ΟΗΕ, HRI/GEN/2/Rev.2 (7.5.2004), σελ. 43, παρ. Ε.1., <http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=HRI/GEN/2/Rev.2&Lang=E>

<sup>3</sup> Βλ. καταληκτικές παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ επί της 6<sup>ης</sup> ελληνικής έκθεσης: έγγραφο ΟΗΕ, CEDAW/C/GRC/CO/6 (2.2.2007), [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CEDAW.C.GRC.CO.6.En?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CEDAW.C.GRC.CO.6.En?Opendocument), παρ. 12 και 42.

<sup>4</sup> 7<sup>η</sup> περιοδική έκθεση, Παράρτημα Ι.

διαδικασίας εξέτασης των περιοδικών εκθέσεων είναι η διερεύνηση της εφαρμογής της ΣΕΔΚΓ και της εθνικής νομοθεσίας στην πράξη και σε δεδομένη χρονική στιγμή. Το κράτος, του οποίου η συνέχεια διασφαλίζεται απαρεικλίτως, εμφανίζεται ενώπιον της Επιτροπής ΣΕΔΚΓ για να εκθέσει τα λαμβανόμενα ενόψει των έως σήμερα σημαντικών εξελίξεων μέτρα. Η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, η ανατροπή της ιεραρχίας των ΣΣΕ και η αποδυνάμωσή τους πλήττουν βαριά τις γυναίκες, άμεσα (ανεργία πολύ υψηλότερη των ανδρών) και έμμεσα (μείωση κοινωνικών παροχών, δυσκολία συνδυασμού οικογένειας-εργασίας) (βλ. πιο κάτω, άρθρο 11).

Σε κάθε δε περίπτωση, πρέπει να αναφερθούν *τα αποτελέσματα της εφαρμογής* των λαμβανόμενων μέτρων, με μνεία και της νομολογίας.

Ανεξάρτητα από το ποιός συντονιστικός φορέας συλλέγει και επεξεργάζεται τα στοιχεία, κάθε περιοδική έκθεση στο πλαίσιο των ελεγκτικών μηχανισμών προστασίας και προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστά έκθεση του κράτους ως συνόλου. Οι δράσεις των ΜΚΟ δεν μπορούν, προφανώς, να εμφανίζονται μαζί με τις κρατικές δράσεις. Θα μπορούσαν να περιληφθούν σε παράρτημα, εφόσον θεωρούνται απολύτως αναγκαίες, πράγμα που θα συνέβαλε και στην τήρηση της απαιτούμενης έκτασης της Έκθεσης (70 σελίδες). Αυτό αφορά όλες τις αναφορές στις ΜΚΟ, και γι' αυτό δεν θα επαναληφθεί στις παρατηρήσεις κατ' άρθρο.

Εξάλλου, η Έκθεση δεν φαίνεται να έχει λάβει υπόψη τις σχετικές με την ισότητα των φύλων εκθέσεις της ΕΕΔΑ.

## **Παρατηρήσεις κατ' άρθρο (και κατά ομάδες)**

### **ΜΕΡΟΣ Ι**

#### **Άρθρο 1 – Εξάλειψη των διακρίσεων**

Η συνταγματική αναθεώρηση και η ρητή συνταγματική κατοχύρωση της ουσιαστικής ισότητας (άρθρο 116 παρ. 2 Σ) σημειώθηκε ως θετικό στοιχείο στις προηγούμενες καταληκτικές παρατηρήσεις της Επιτροπής ΣΕΔΚΓ. Η Έκθεση πρέπει να τονίσει ότι η διάταξη αυτή ορίζει ότι *τα θετικά μέτρα δεν αποτελούν διακρίσεις* και *επιβάλλει* σε όλα τα πολιτειακά όργανα *υποχρέωση* λήψης θετικών μέτρων, προς εξάλειψη των *ανισοτήτων* -

όχι απλώς των διακρίσεων - κατά των γυναικών, σε όλους τους τομείς. Ο όρος «ανισότητες» του άρθρου 116 παρ. 2 είναι ευρύτερος του όρου «διακρίσεις» που χρησιμοποιεί η Έκθεση και αναφέρεται σε πραγματικές καταστάσεις<sup>5</sup>. Η ΕΕΔΑ παρατήρησε ότι το άρθρο 19 του Σ/Ν για την εναρμόνιση προς την Οδηγία 2006/54 δεν ανταποκρίνεται στις συνταγματικές επιταγές και ζήτησε ν' αντικατασταθεί το κείμενό του με εκείνο του άρθρου 116 παρ. 2 Σ, αλλά δεν εισακούστηκε.

Πρέπει ν' αναφερθούν και άλλες έννοιες, όπως εκείνες της άμεσης και έμμεσης διάκρισης, της παρενόχλησης και σεξουαλικής παρενόχλησης, που ορίζονται, σύμφωνα με τις Οδηγίες της ΕΕ, στους Ν. 3488/2006<sup>6</sup> και 3769/2009<sup>7</sup>, πώς εφαρμόζονται και με τι αποτελέσματα στην πράξη.

Πρέπει να διευκρινισθούν και το πεδίο εφαρμογής των ειδικών νόμων για την ισότητα των φύλων και τα αποτελέσματα της εφαρμογής τους. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να σημειωθεί η σύσταση νομοπαρασκευαστικής επιτροπής για την κατάρτιση νομοσχεδίου με αντικείμενο την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς (mainstreaming).

## **Άρθρο 2 – Νομοθετική και δικαστική προστασία<sup>8</sup>**

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ σημείωσε με ανησυχία ότι οι γυναίκες δεν γνωρίζουν τα μέσα δικαστικής προστασίας κατά των διακρίσεων και δεν έχουν ευχερή πρόσβαση σ' αυτά<sup>9</sup>. Ζήτησε την εξάλειψη κάθε εμποδίου που

---

<sup>5</sup> ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις στο Σ/Ν "Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ" (Οκτώβριος 2010): [http://www.nchr.gr/media/gnwmateuseis\\_eeda/diakriseis/EEDA\\_YpErgasias\\_2006.54\\_2010.doc](http://www.nchr.gr/media/gnwmateuseis_eeda/diakriseis/EEDA_YpErgasias_2006.54_2010.doc) με αναφορά σε προηγούμενες εκθέσεις. Για τη φύση των θετικών μέτρων βλ. ιδίως Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Affirmative Action, Towards Effective Gender Equality*. Sakkoulas/Bruylant 1998, την ίδια, «Η εξέλιξη της έννοιας της ισότητας στη σύγχρονη δημοκρατία», στο ΙΜΔΑ, *Ισότητα και Ανάπτυξη: η 50ετής συμβολή του ΟΗΕ στην εξελικτική τους πορεία*, Α. Ν. Σάκκουλας, 1998, σελ. 57 επ., Σ. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, «Η τροποποίηση του άρθρου 116 § 2 του Συντάγματος: από την τυπική στην ουσιαστική ισότητα των φύλων», ΔτΑ 10/2001, σελ. 509 επ.

<sup>6</sup> Ν. 3488/2006 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και ανέλιξη, στους όρους και στις συνθήκες εργασίας και άλλες συναφείς διατάξεις».

<sup>7</sup> Ν. 3769/2009 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών και άλλες διατάξεις».

<sup>8</sup> Οι παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ ως προς τα επιμέρους νομοθετικά κείμενα θα διατυπωθούν στα αντίστοιχα άρθρα της Σύμβασης.

<sup>9</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π. παρ. 15-16.

συναντούν οι γυναίκες κατά την πρόσβαση στη Δικαιοσύνη, την παροχή νομικής συνδρομής και πληροφόρησης για τη χρήση των ένδικων βοηθημάτων και μέσων και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.

Η Έκθεση δεν δίνει τα ζητούμενα στοιχεία. Όπως είναι γνωστό και τονίζει διαρκώς η ΕΕΔΑ, οι γυναίκες, παρότι υφίστανται σοβαρές διακρίσεις, *αποφεύγουν να προσφύγουν* στη Δικαιοσύνη ή τις αρμόδιες διοικητικές αρχές, από φόβο εκδικητικών ενεργειών, άγνοια των δικαιωμάτων τους, έλλειψη αποδείξεων ή οικονομικών μέσων, ή και για όλους αυτούς τους λόγους. Σε ενθάρρυνση της διεκδίκησης των δικαιωμάτων και ενίσχυση της έννομης προστασίας στοχεύουν *δικονομικοί κανόνες της ΕΕ*. Όμως, η συμμόρφωση προς αυτούς είναι ανεπαρκής, και γι' αυτό αναποτελεσματική. Οι επανειλημμένες παρατηρήσεις και προτάσεις της ΕΕΔΑ αφορούν ιδίως τη *νομιμοποίηση* νομικών προσώπων και ενώσεων προσώπων προς άσκηση των δικαιωμάτων θυμάτων διακρίσεων ενώπιον δικαστηρίων και άλλων αρχών και την κατανομή του *βάρους απόδειξης*.

Ειδικότερα, η ΕΕΔΑ τονίζει ότι, για την αποτελεσματική έννομη προστασία του θύματος, πρέπει να παρέχεται δυνατότητα στα νομικά πρόσωπα και τις ενώσεις να ασκούν τα δικαιώματά του *στο δικό τους όνομα*, και όχι ως εκπρόσωποι του θύματος (όπως ορίζουν οι Ν. 3488/2006 και 3769/2009), χωρίς ν' αποκλείεται η εκ μέρους του ίδιου του θύματος άσκηση των δικαιωμάτων του. Εξάλλου, η ΕΕΔΑ επανέλαβε, σχολιάζοντας το Σ/Ν για την εναρμόνιση προς την Οδηγία 2006/54, ότι η απαίτηση «*συναίνεσης*» του θιγόμενου προσώπου για την άσκηση των δικαιωμάτων του από νομικό πρόσωπο ή ένωση προσώπων δεν ανταποκρίνεται στο άρθρο 17 § 2 της Οδηγίας, που αναφέρεται σε «*έγκριση*» (approval, approbation), η οποία δίνεται και εκ των υστέρων. Η απαίτηση «συναίνεσης» δυσχεραίνει και συχνά ματαιώνει την έννομη προστασία όσων δεν τολμούν να προσφύγουν στη Δικαιοσύνη ή σε αρμόδια διοικητική αρχή, καθώς δημιουργεί τον κίνδυνο παρόδου των σχετικών προθεσμιών.

Η αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας εξαρτάται από την *ορθή διατύπωση των διατάξεων και την ένταξή τους στη δικονομική νομοθεσία*,

που θα δημιουργήσει την αναγκαία ασφάλεια δικαίου<sup>10</sup>. Η ορθή ρύθμιση των ζητημάτων αυτών καθίσταται ιδιαίτερα επιτακτική στο πλαίσιο της οξυνόμενης οικονομικής κρίσης, καθώς οι παράγοντες που αποτρέπουν τις γυναίκες από τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους διαρκώς ενισχύονται.

Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει τη βελτίωση του περι βάρους απόδειξης άρθρου 24 του Σ/Ν για την εναρμόνιση προς την Οδηγία 2006/54, παρατηρεί όμως ότι οι λοιπές παρατηρήσεις της δεν λήφθηκαν υπόψη.

Τα ίδια προβλήματα δημιουργεί η ελλιπής διατύπωση και μη ένταξη στη δικονομική νομοθεσία των δικονομικών διατάξεων του Ν. 3304/2005 (συμμόρφωση προς τις Οδηγίες 2000/43 και 2000/78), ενόψει της ανάγκης καταπολέμησης και των *πολλαπλών διακρίσεων* κατά των γυναικών.

### **Άρθρο 3 – Ένταξη της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές**

Η ΕΕΔΑ επισήμανε την *απάλειψη* διάταξης του αρχικού Σ/Ν για την εναρμόνιση προς την Οδηγία 2006/54/ΕΚ, η οποία αποτελούσε συμμόρφωση προς το άρθρο 29 της Οδηγίας, που απαιτεί από τα κράτη μέλη να *«λαμβάνουν ενεργώς υπόψη το στόχο της ισότητας γυναικών και ανδρών κατά τη σύνταξη και εφαρμογή νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων, πολιτικών και δραστηριοτήτων στους τομείς που καλύπτει η παρούσα Οδηγία»*. Η υποχρέωση αυτή εκφράζει τον οριζόντιο χαρακτήρα της (ουσιαστικής) ισότητας των φύλων (mainstreaming). Η παρατήρηση αυτή της ΕΕΔΑ εισακούστηκε και το τελικό Σ/Ν περιέχει σχετική διάταξη, την οποία η ΕΕΔΑ χαιρετίζει, παρατηρεί όμως ότι *παραλείπεται* η αναφορά στις *νομοθετικές διατάξεις*, την οποία περιέχει η Οδηγία.

Η ΕΕΔΑ, με στόχο την προώθηση της ισότητας των φύλων, μελετά τη συμβατότητα της νομοθεσίας και της πρακτικής από αυτή τη σκοπιά. Εκτός των γνωμοδοτήσεων επί σχετικών Σ/Ν, ερευνά τη διάσταση του φύλου και απευθύνει προτάσεις στα αρμόδια όργανα της Πολιτείας. Η συμμετοχή του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας στην ΕΕΔΑ και του Συνηγόρου του Πολίτη, συμβάλλει στην επισήμανση διακρίσεων και ανισοτήτων.

---

<sup>10</sup> ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις στο σχετικό με την Οδηγία 2006/54 Σ/Ν, όπ. π.

#### **Άρθρο 4 - Ειδικά θετικά μέτρα**

Οι πληροφορίες αυτής της ενότητας πρέπει ν' αποτυπώνουν την προσπάθεια του κράτους να διασφαλίσει την ουσιαστική ισότητα των φύλων, για την οποία δεν αρκεί μια τυπική προσέγγιση της ισότητας. Κατά την Επιτροπή ΣΕΔΚΓ, οι γυναίκες πρέπει ν' απολαμβάνουν ίσες ευκαιρίες, αλλά και ευνοϊκό περιβάλλον, ώστε να επιτευχθεί *ισότητα αποτελέσματος*<sup>11</sup>. Προς αυτήν την κατεύθυνση, το κράτος πρέπει να αναπτύσσει στρατηγική κατά της υπο-εκπροσώπησης των γυναικών, αναδιανομής των πόρων και των ευθυνών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ διευκρινίζει ότι τα αποτελέσματα της στρατηγικής αυτής μπορούν να είναι ποσοτικά ή ποιοτικά και σταδιακά να επιφέρουν την εξέλιξη ή την εξαφάνιση της ανάγκης θέσπισης ειδικών μέτρων. Έτσι, τα κράτη είναι υποχρεωμένα να παρακολουθούν διαρκώς την εφαρμογή των νόμων, προγραμμάτων και πρακτικών, ώστε να αποφεύγουν τη διαιώνιση ανισοτήτων.

Έτσι, πρέπει να *διευκρινίζονται* το είδος των λαμβανόμενων μέτρων, ο ειδικός στόχος και τα αποτελέσματά κάθε μέτρου. Αυτό ισχύει για τις ποσοτώσεις και τα άλλα μέτρα που στοχεύουν σε επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων. Το άρθρο 4 παρ. 1 ΣΕΔΚΓ, όπως και το άρθρο 116 παρ. 2 Σ, απαιτούν μέτρα που στοχεύουν σε αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, χωρίς όμως ν' αρκούνται σ' αυτά. *Επιβάλλουν τη λήψη κάθε μέτρου που είναι πρόσφορο προς επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, σε κάθε τομέα, και τη διαρκή παρακολούθηση και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς του.*

#### **Άρθρο 5 – Έμφυλοι ρόλοι και καταπολέμηση στερεοτύπων**

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ εξέφρασε «ανησυχία» για τη διατήρηση *πατριαρχικών συμπεριφορών και στερεοτύπων* ως προς τους ρόλους και τις ευθύνες γυναικών και ανδρών στην οικογένεια και την κοινωνία. Τονίζοντας ότι τα στερεότυπα συνιστούν σημαντικό εμπόδιο στην εφαρμογή της ΣΕΔΚΓ και βρίσκονται στη ρίζα της βίας κατά των γυναικών, ζήτησε: α)

---

<sup>11</sup> Γενικό Σχόλιο Αρ. 25, *Συλλογή Γενικών Σχολίων των Επιτροπών των Συμβάσεων του ΟΗΕ*, Έγγραφο HRI/GEN/1/Rev.9 (II) (27.5.2008), παρ. 8.

να γίνουν καμπάνιες προς ευαισθητοποίηση γυναικών και κοριτσιών, ανδρών και αγοριών, για την ανάγκη εξάλειψης των στερεοτύπων, β) να εντοπιστούν τα αίτια της διατήρησης ανισοτήτων, μεταξύ άλλων, με μελέτες σχετικές με τους κανόνες που ενισχύουν τα στερεότυπα, τις ενδείξεις στερεοτυπικής ιδεολογίας, το κόστος εναπόθεσης των οικογενειακών φροντίδων στις γυναίκες και τη χρηματική αξία της άμισθης εργασίας τους, και γ) να αξιοποιηθούν σχετικές με μέτρα καταπολέμησης των στερεοτύπων μελέτες.<sup>12</sup> Η Έκθεση αναφέρει μελέτες σχετικές μόνο με τα στερεότυπα στα ΜΜΕ, χωρίς όμως να εκθέτει αν και πώς έχουν αξιοποιηθεί, π.χ. ενόψει του εθνικού προγράμματος για ουσιαστική ισότητα των φύλων (2010-2013)<sup>13</sup>.

### **Εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (άρθρο 11 παρ. 2)**

Τα μέτρα για την εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής πρέπει να εκτεθούν στο πλαίσιο του άρθρου 11 παρ. 2 (βλ. πιο κάτω).

### **Άρθρο 6 – Βία κατά των γυναικών**

#### *Ενδοοικογενειακή βία*

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ, έχοντας λάβει γνώση του Ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας από την 6<sup>η</sup> Έκθεση, επικέντρωσε τις συστάσεις της στην παρακολούθηση της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης (άρθρα 11 επ.)<sup>14</sup>. Η ΕΕΔΑ, σχολιάζοντας το σχετικό Σ/Ν, είχε επισημάνει θετικά στοιχεία, αλλά και ότι το ζήτημα έπρεπε ν' *αντιμετωπιστεί διπλά*: α) από άποψη ποινική, κυρίως με την καθιέρωση ως επιβαρυντικής περίπτωσης των σχετικών πράξεων βίας, που προβλέπει ο Π.Κ. και όσων προστεθούν με το νέο νόμο, το γεγονός ότι διαπράχθηκαν «ενδοοικογενειακά», και β) ως κοινωνικό πρόβλημα, η λύση του οποίου θα καταστήσει τις ποινικές διατάξεις αποτελεσματικές, ενώ θα παραμείνουν αναποτελεσματικές, εφόσον δεν αντιμετωπισθεί σωστά κι αυτό. Η ΕΕΔΑ είχε προτείνει και βελτιώσεις και συμπληρώσεις των ουσιαστικών και

<sup>12</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π. παρ. 13-14.

<sup>13</sup> Η απάλειψη των στερεοτύπων στα ΜΜΕ αποτελεί στόχο του Προγράμματος, βλ. σελ. 21, 63.

<sup>14</sup> Παρατηρήσεις στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π., παρ. 19-20.



δικονομικών διατάξεων του Σ/Ν και την ένταξη όλων στους οικείους Κώδικες, επισημαίνοντας ότι, αν αυτό δεν γινόταν, υπήρχε κίνδυνος δημιουργίας σύγχυσης και ανασφάλειας δικαίου. Εξάλλου, είχε εκφράσει σοβαρές αμφιβολίες για τη συνταγματικότητα και την αποτελεσματικότητα του εισαγόμενου θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης<sup>15</sup>. Η Έκθεση δεν παρουσιάζει στοιχεία για τη συχνότητα και τα αποτελέσματα της εφαρμογής του νόμου, περιλαμβανομένης και της ποινικής διαμεσολάβησης.

Η ΕΕΔΑ είχε τονίσει ιδιαίτερα την ανάγκη να ενισχυθούν και ν' αυξηθούν οι υπηρεσίες στήριξης των θυμάτων, και της οικογένειας γενικότερα, και να συσταθεί σώμα οικογενειακών κοινωνικών λειτουργιών, που θα έχει πρωταρχικό ρόλο κατά την ποινική διαμεσολάβηση.

Ως προς την επιμόρφωση των δικαστών και εισαγγελέων, δεν είναι σαφές από την Έκθεση (παρ. 82, 103) αν αφορούσαν και τη διεξαγωγή της ποινικής διαμεσολάβησης, όπως ζήτησε η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ.

#### *Εμπορία ανθρώπων*

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζήτησε την αποτελεσματική εφαρμογή του Εθνικού σχεδίου δράσης κατά της εμπορίας ανθρώπων και της σχετικής νομοθεσίας, ώστε να τιμωρούνται οι δράστες, καθώς και την ένταση των προσπαθειών πρόληψης και παροχής συνδρομής στα θύματα<sup>16</sup>.

Πρέπει να σημειωθεί η κύρωση της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων της, με τον Ν. 3875/2010, που επιφέρει ορισμένες σημαντικές βελτιώσεις στην προστασία των θυμάτων, ανταποκρινόμενες σε συστάσεις της ΕΕΔΑ. Ειδικότερα: α) τροποποιεί το άρθρο 323Α ΠΚ περί εμπορίας ανθρώπων, ώστε να καλύπτει και την εμπορία ιστών και την εκμετάλλευση προσώπων με εξαναγκασμό τους σε επαιτεία, β) επεκτείνει το πεδίο του Ν. 3386/2005 σε όλους τους αλλοδαπούς, θύματα εμπορίας, γ) τροποποιεί το άρθρο 1 ΠΔ 233/2003 και αποσυνδέει την παροχή προστασίας από τη συνεργασία των

---

<sup>15</sup> ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις στο Σ/Ν «αντιμετώπιση ενδοοικογενειακής βίας», Έκθεση 2006, σελ. 231.

<sup>16</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π. παρ. 21-22.

θυμάτων με τις αρμόδιες αρχές, όπως είχε συστήσει η ΕΕΔΑ<sup>17</sup>, δ) τροποποιεί το άρθρο 1 Ν. 3386/2005, ώστε η προστασία για τα θύματα εμπορίας να επεκτείνεται στα θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών, ε) τροποποιεί το άρθρο 46 του ίδιου νόμου και επιμηκύνει την προθεσμία περίσκεψης σε 3 μήνες (από 1 μήνα), στ) προβλέπει μέτρα προστασίας μαρτύρων για αξιόποινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων και παράνομης διακίνησης μεταναστών, ζ) τροποποιεί το άρθρο 1 παρ. 3 Ν. 3226/2004 και παρέχει στα θύματα εμπορίας και παράνομης διακίνησης δικαίωμα σε νομική βοήθεια για τις ποινικές και αστικές αξιώσεις τους.

Η ΕΕΔΑ εκφράζει την ικανοποίησή της για τη βελτίωση του νομικού πλαισίου, αλλά επισημαίνει την ανάγκη αποτελεσματικής εφαρμογής των διατάξεων. Πρέπει να καταγραφούν τα στοιχεία που αποδεικνύουν την ουσιαστική πρόληψη και προστασία των θυμάτων εμπορίας, σε επίπεδο δίωξης των δραστών, αλλά και αρωγής των θυμάτων.

#### **Άρθρο 7 – Συμμετοχή γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων**

Η ΕΕΔΑ θεωρεί αναγκαία την *επικαιροποίηση των στοιχείων* συμμετοχής και εκλογής των γυναικών στις πρόσφατες (εθνικές και αυτοδιοικητικές) εκλογές. Επισημαίνει δε ότι ο Ν. 3852/2010 (Καλλικράτης) εισήγαγε *οπισθοδρόμηση* ως προς τις ποσοτώσεις στις αυτοδιοικητικές εκλογές. Ειδικότερα, κατά τα άρθρα 18 παρ. 3 και 120 παρ. 3 του νέου νόμου, η ποσόστωση του 1/3 τουλάχιστον των υποψηφίων κατά φύλο υπολογίζεται όχι πλέον επί του αριθμού των υποψηφίων, όπως όριζαν τα άρθρα 75 Ν. 2910/2001 και 34 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/ 2006), αλλά επί του αριθμού των μελών του δημοτικού συμβουλίου ή του συμβουλίου δημοτικής ή τοπικής κοινότητας. Έτσι, καθώς κάθε συνδυασμός μπορεί να έχει αριθμό υποψηφίων έως 50% ανώτερο του αριθμού των εκλεγόμενων, μειώνεται το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών: π.χ. αν τα εκλεγόμενα μέλη είναι 30, το 1/3 επί των εκλεγόμενων αντιστοιχεί σε 10 τουλάχιστον γυναίκες στο ψηφοδέλτιο, ενώ το 1/3 επί των 45 υποψηφίων είναι τουλάχιστον 15 γυναίκες στο ψηφοδέλτιο.

---

<sup>17</sup> ΕΕΔΑ, «Θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων - η κατάσταση στην Ελλάδα», *Εκθεση 2007*.

Υπενθυμίζουμε ότι ο Ν. 3838/2010 (άρθρο 14) παρέχει στους υπηκόους τρίτων χωρών δικαίωμα ψήφου και εκλογής στην πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση, με προϋποθέσεις, αλλά χωρίς διάκριση φύλου.

Επίσης, η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζήτησε να δοθούν στοιχεία συμμετοχής των γυναικών στις συνδικαλιστικές και εργοδοτικές οργανώσεις<sup>18</sup>.

### **Άρθρο 8 – Συμμετοχή σε διεθνείς και ευρωπαϊκούς θεσμούς**

Πρέπει να αναφερθεί και ο αριθμός των γυναικών που μετέχουν, ως εμπειρογνώμονες ή μέλη ελληνικών αντιπροσωπειών, στους διεθνείς και περιφερειακούς οργανισμούς, ανεξαρτήτως θεματικού αντικειμένου.

### **Άρθρο 9 - Τα δικαιώματα: ιθαγένεια, πολλαπλές διακρίσεις**

Οι όροι «εθνικότητα» και «υπηκοότητα» πρέπει να εξαλειφθούν από τον τίτλο, ως αδόκιμοι, και να μείνει μόνον ο ισχύων στο ελληνικό δίκαιο όρος «ιθαγένεια». Πρέπει δε ν' αναφερθούν οι σχετικές με την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από παιδιά μεταναστών και την πολιτογράφηση ενήλικων αλλοδαπών τροποποιήσεις του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (Ν. 3838/2010) και να διευκρινιστούν ζητήματα που προκαλούν δυσχέρειες στις γυναίκες, των οποίων το καθεστώς εξαρτάται συχνά από τον σύζυγο.

Επίσης, πρέπει ν' αναφερθεί αν λύθηκε στην πράξη το πρόβλημα εγγραφής στα δημοτολόγια και έκδοσης πιστοποιητικού γέννησης των παιδιών μεταναστριών<sup>19</sup>. Ο Συνήγορος του Πολίτη πρότεινε από το 2007 στο Υπουργείο Εσωτερικών, να δέχονται οι υπηρεσίες τη ληξιαρχική πράξη γέννησης ως πιστοποιητικό γέννησης<sup>20</sup>, και πιο πρόσφατα, να μην αναγράφεται στα πιστοποιητικά το προσωπικό δεδομένο της χώρας προέλευσης του ανηλίκου, εφόσον δεν υπάρχει ανάγκη<sup>21</sup>.

---

<sup>18</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π. παρ. 24.

<sup>19</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π. παρ. 31-32. Σημειώνεται ότι εκδίδεται μόνο ληξιαρχική πράξη γέννησης, που δεν καλύπτει τις ανάγκες έκδοσης πιστοποιητικών ή άλλων συναλλαγών με δημόσιες υπηρεσίεςελ.

<sup>20</sup> Συνήγορος του Πολίτη, «Παιδιά μεταναστών και δημοτολόγια», Ιούλιος 2007.

<sup>21</sup> Συνήγορος του Παιδιού, «Αφαίρεση του στοιχείου της «χώρας προέλευσης» από τα πιστοποιητικά του Εθνικού Δημοτολογίου», Μάιος 2010.

## **Άρθρο 10 – Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση**

Η Έκθεση δεν απαντά στη σύσταση της Επιτροπής ΣΕΔΚΓ για τη λήψη προσωρινών ειδικών μέτρων με στόχο την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών, που ανήκουν σε μειονότητες, στην τριτοβάθμια εκπαίδευση<sup>22</sup>. Επισημαίνουμε ότι τα στοιχεία αυτά πρέπει να αναφέρονται στις ευρύτερες ευάλωτες ομάδες, δηλαδή εκτός της μουσουλμανικής μειονότητας, στις γυναίκες Ρομά και τις γυναίκες μετανάστριες (ή παιδιά μεταναστών).

Η παράγραφος 162 της Έκθεσης δεν χρειάζεται, αφού αναφέρεται σε προγράμματα επιμόρφωσης που αφορούν άλλες χώρες.

Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει τη συμπλήρωση των διατάξεων του Σ/Ν για την εναρμόνιση προς την Οδηγία 2006/54 με αναφορά της επαγγελματικής κατάρτισης, όπως είχε ζητήσει, σημειώνει όμως ότι δεν περιλήφθηκε σαφής και σύμφωνος προς το δίκαιο ΕΕ ορισμός της επαγγελματικής κατάρτισης, όπως είχε προτείνει, πράγμα που δεν εξυπηρετεί την ασφάλεια δικαίου.

## **Άρθρο 11 – Εργασία και κοινωνική ασφάλιση**

Στον τομέα αυτόν αναδεικνύεται κατεξοχήν η ανάγκη συμπλήρωσης της Έκθεσης. *Η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και η οξυνόμενη οικονομική κρίση* διαρκώς επιδεινώνουν τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας, καθιστώντας τις ακόμα πιο ευάλωτες. Η ανατροπή της ιεραρχίας των ΣΣΕ και η αποδυνάμωση των ΕΓΣΣΕ και των κλαδικών ΣΣΕ, σε όφελος των επιχειρησιακών ΣΣΕ, θίγουν ιδιαίτερα τις γυναίκες. Καθώς οι ΕΓΣΣΕ καθορίζουν τους ελάχιστους όρους εργασίας για όλους τους εργαζομένους με σχέση ιδιωτικού δικαίου (συνδικαλισμένους ή μη) σε όλη τη χώρα, οι εργαζόμενοι (ιδιαίτερα οι γυναίκες, που συνδικαλίζονται σε μικρό βαθμό κι έχουν περιορισμένη δυνατότητα ατομικής διαπραγμάτευσης) χάνουν ένα σημαντικό δίκτυο προστασίας. Μεταξύ άλλων, περιορίζεται η δυνατότητα ενίσχυσης της προστασίας της μητρότητας, και γενικότερα της οικογένειας – όπου οι ΕΓΣΣΕ έχουν συχνά υπερβεί τη νομοθεσία, προκαλώντας βελτίωσή της – και τίθενται σε κίνδυνο τα κεκτημένα. Δυσμενείς συνέπειες για τις γυναίκες θα έχει, για τους ίδιους λόγους, η κατάργηση της

---

<sup>22</sup>Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π., παρ. 28.

επέκτασης των ΣΣΕ. Οι γυναίκες θ' αποδέχονται ολοένα δυσμενέστερους ατομικούς όρους εργασίας, καθώς η ανεργία (που γι' αυτές είναι ήδη πολύ υψηλότερη από ό,τι για τους άνδρες) τις απειλεί όσο ποτέ άλλοτε.

Επίσης, η διαρκής μείωση των (ήδη ανεπαρκών) δομών φροντίδας παιδιών και εξαρτώμενων ατόμων και άλλων κοινωνικών δομών περιορίζει τις δυνατότητες απασχόλησης των γυναικών ή τις εγκλωβίζει σε θέσεις εργασίας με μειωμένα δικαιώματα, διαιωνίζοντας και τα στερεότυπα φύλου.

Ενόψει αυτής της κατάστασης και της έμφασης που δίνει η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ στην εξασφάλιση ουσιαστικής ισότητας στην αγορά εργασίας, είναι *απαραίτητη η ενίσχυση του θεσμικού ρόλου των κοινωνικών εταίρων, για την καταπολέμηση των άμεσων, έμμεσων και πολλαπλών διακρίσεων κατά των γυναικών και των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις.*

Η Έκθεση παρουσιάζει εντυπωσιακό αριθμό νομοθετικών και άλλων μέτρων. Δεν εκθέτει όμως, όπως ζητεί η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ, *τα αποτελέσματά τους* στην ανεργία των γυναικών, στη συγκέντρωσή τους σε χαμηλά αμειβόμενες εργασίες και στο χάσμα αμοιβών (και το συνακόλουθο χάσμα συντάξεων) μεταξύ ανδρών και γυναικών, ούτε σε ποιο μέτρο συνεχίζονται τα μέτρα και προγράμματα. Εξάλλου, δεν προκύπτουν τα συμπεράσματα των αναφερόμενων μελετών (στις οποίες δεν περιλαμβάνονται σημαντικές έρευνες της ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ), και πώς αξιοποιήθηκαν (παρ. 179 ενδεικτικά). Στις παρούσες συνθήκες, είναι προφανές ότι χρειάζονται μελέτες για την αντιμετώπιση της κρίσης, όπως την υφίστανται οι γυναίκες, και αξιοποίησή τους. Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζητεί, ανεξαρτήτως οικονομικής κρίσης, την περιοδική μελέτη της νομοθεσίας για τη διευκόλυνση της άρσης των εμποδίων που συναντούν οι γυναίκες στην αγορά εργασίας.<sup>23</sup>

Η Έκθεση παρουσιάζει σημαντικά προγράμματα του ΟΑΕΔ. Δεν αναφέρει όμως το επίπεδο της εκπαίδευσης των γυναικών στις οποίες απευθύνονται, και ιδίως, αν ο ΟΑΕΔ επωφελείται από προγράμματα της ΕΕ που αφορούν απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η ΕΕΔΑ έχει επισημάνει την έξαρση των διακρίσεων, ιδιαίτερα των πολλαπλών (λόγω φύλου και φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, ηλικίας

---

<sup>23</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π., παρ. 29-30.

κλπ.) σε βάρος των γυναικών που απασχολούνται στο πλαίσιο *εργολαβικών αναθέσεων*, οι οποίες επιτείνονται σε περίπτωση συνδικαλιστικής δράσης<sup>24</sup>. Έχει δε προτείνει τη θέσπιση ειδικών διατάξεων για την άρση των νομοθετικών κενών σχετικά με τις εργασιακές σχέσεις αυτού του τύπου και τη διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης των εργαζομένων.

Επιπλέον, η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα τονίσει την επείγουσα ανάγκη ενίσχυσης της *Επιθεώρησης Εργασίας* από άποψη στελέχωσης και υλικο-τεχνικών μέσων και υποδομών, ώστε να καταστεί ικανή να εκπληρώνει τα πολλαπλά και σημαντικά καθήκοντά της, και ιδίως να διεξάγει αιφνιδιαστικούς και πλήρεις ελέγχους στους χώρους εργασίας και να εξετάζει και ανώνυμες καταγγελίες, καθώς οι γυναίκες συχνά φοβούνται να προβούν σε καταγγελίες, και μάλιστα επώνυμες.

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζητεί την παρακολούθηση της χρήσης της *γονικής άδειας* από άνδρες και γυναίκες, ως δείκτη κατανομής των οικογενειακών ευθυνών, και τη δημιουργία κινήτρων για τους άνδρες. Εκφράζει «ανησυχία» για την έλλειψη σχετικών στατιστικών στοιχείων και ζητεί να εκτεθούν τα μέτρα που λήφθηκαν και τα αποτελέσματά τους.

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα τονίσει την ανάγκη παροχής αυτοτελούς προσωπικού δικαιώματος γονικής άδειας αμειβόμενης (στον ιδιωτικό τομέα με κοινωνικές παροχές, όπως η άδεια μητρότητας) σε όλους τους εργαζόμενους και όλες τις εργαζόμενες, και λήψης και άλλων μέτρων διευκόλυνσης της εναρμόνισης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής<sup>25</sup>. Επισημαίνει δε τώρα την ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων στη νομοθεσία και την πράξη σχετικά με τη γονική άδεια και την προστασία της μητρότητας, μεταξύ των οποίων είναι τα ακόλουθα<sup>26</sup>.

---

<sup>24</sup> ΕΕΔΑ, «Δικαιώματα των εργαζομένων και συνθήκες εργασίας στο πλαίσιο των εργολαβικών αναθέσεων», *Έκθεση 2009*.

<sup>25</sup> Βλ. ιδίως ΕΕΔΑ, «Απόφαση σχετικά με τη συμφιλίωση οικογενειακού και επαγγελματικού βίου, ενόψει και της ενσωμάτωσης στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2002/73/ΕΚ», *Ετήσια Έκθεση 2005*, σελ. 205 επ., και «Παρατηρήσεις σχετικά με το Σχέδιο Νόμου «εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση, στους όρους και τις συνθήκες εργασίας», *Έκθεση 2006*, σελ. 107

<sup>26</sup> Για τα αναφερόμενα εδώ και άλλα προβλήματα βλ. Σ. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, Συνταξιοδότηση και εναρμόνιση οικογένειας και εργασίας, ΕΔΚΑ 2009, σελ. 753-785.

Ο νέος Κώδικας Δημόσιων Υπαλλήλων (Ν. 3528/2007 – ΚΔΥ) παρέχει τις «*διευκολύνσεις υπαλλήλων με οικογενειακές υποχρεώσεις*» (μειωμένο ωράριο ή εννεάμηνη άδεια ανατροφής με αποδοχές, άρθρο 53) και στους δύο γονείς, *όχι όμως ως προσωπικό και αυτοτελές δικαίωμα*. Όταν η μητέρα δεν εργάζεται, ο πατέρας δεν δικαιούται καμία «διευκόλυνση», εκτός αν αυτή «λόγω σοβαρής πάθησης ή βλάβης κριθεί ανίκανη ν' αντιμετωπίζει τις ανάγκες ανατροφής του παιδιού». Αυτό συνιστά *άμεση διάκριση* λόγω φύλου, που στερεί τον πατέρα από τα δικαιώματά του και συντηρεί τα στερεότυπα. Η δε *άδεια ανατροφής περιορίζεται* βάσει διαφόρων διατάξεων του ΚΔΥ, υπουργικών αποφάσεων και διοικητικών πρακτικών που προσβάλλουν την αρχή της ισότητας. Μεταξύ άλλων, η άδεια ανατροφής περικόπτεται, κατά σταθερή πρακτική των δημόσιων υπηρεσιών, με την αφαίρεση χρόνου που αντιστοιχεί σε «*πλασματική χρήση*» μειωμένου ωραρίου, δηλαδή χρήση που δεν έκανε ο γονέας. Διακρίσεις υφίστανται και οι συμβασιούχοι ορισμένου χρόνου του Δημοσίου: λαμβάνουν την άδεια μητρότητας και τη γονική άδεια (χωρίς αποδοχές) του ιδιωτικού τομέα, αντί των «διευκολύνσεων» του ΚΔΥ (που παρέχονται στους συμβασιούχους αορίστου χρόνου).

Εξάλλου, οι προϋποθέσεις παροχής του *επιδόματος κνοφορίας και λοχείας* από το ΙΚΑ είναι αυστηρότερες από τις προϋποθέσεις παροχής επιδόματος ασθένειας, πράγμα που αντίκειται στην Οδηγία 92/85. Διάφορες δε υπουργικές αποφάσεις *στερούν αθέμιτα* από κατηγορίες μητέρων την «*ειδική παροχή προστασίας μητρότητας*» του άρθρου 142 Ν. 3655/2008.

Ασύμφορη και αναποτελεσματική είναι η *γονική άδεια στον ιδιωτικό τομέα* (Ν. 1483/1984), αφού συνεπάγεται στέρηση, και μη αντικατάσταση με κοινωνική παροχή, της αμοιβής, ενώ, για να διατηρήσει την ασφαλιστική του κάλυψη στη διάρκεια της, ο γονέας υποχρεούται να καταβάλλει τη δική του και την εργοδοτική ασφαλιστική εισφορά. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τη χρήση της άδειας αυτής, αλλά, κατά γενική εντύπωση, είναι ελάχιστη.

Η ΕΕΔΑ ζήτησε ευρύτερη διατύπωση των άρθρων 3 παρ.4 και 18 του Σ/Ν για την εναρμόνιση προς την Οδηγία 2006/54, ώστε να είναι πλήρης η προστασία της μητρότητας και των γονέων, αλλά δεν εισακούστηκε.

Όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση, η ΕΕΔΑ επισήμανε τον κίνδυνο ανασφάλειας δικαίου που δημιουργούν τα άρθρα 5-10 του εν λόγω Σ/Ν, λόγω των δυσχερειών συνδυασμού τους με τις διατάξεις των πρόσφατων ασφαλιστικών νόμων (Ν. 3863 και 3865/2010), αλλά δεν εισακούστηκε.

## **Άρθρο 12 – Υγεία και οικογενειακός προγραμματισμός**

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζήτησε στοιχεία: α) για την εφαρμογή προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και οικογενειακού προγραμματισμού, με στόχο τη μείωση των διακοπών της κύησης, και β) για τη μείωση των καισαρικών τομών<sup>27</sup>. Θα ήταν χρήσιμο να υποβληθούν συγκεκριμένα στοιχεία και στοιχεία αξιολόγησης για τα Προγράμματα Αγωγής Υγείας (παρ. 218), καθώς και στοιχεία από τις επιθεωρήσεις του Σώματος Επιθεωρητών Υγείας ως προς τις καισαρικές τομές (παρ. 211).

Η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει την ικανοποίησή της για τη λειτουργία των ιατρο-κοινωνικών κέντρων που υπάρχουν στο χώρο εγκατάστασης Ρομά (παρ. 216). Έχει μάλιστα προτείνει τη διεύρυνση των παρεχόμενων υπηρεσιών και αύξηση του αριθμού τους. Θεωρεί δε σημαντικό ν' ανατεθούν ευρύτερες αρμοδιότητες προγραμματισμού και συντονισμού στις μονάδες αυτές, ώστε να εξασφαλίζεται η πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, εμβολιασμών κλπ, με τρόπο ανάλογο με την κλίμακα της κοινότητας.

## **Άρθρο 15 – Ισότητα ενώπιον του νόμου**

### *Μειονότητες*

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ εξέφρασε και πάλι την ανησυχία της σχετικά με τη μη εφαρμογή του εθνικού δικαίου στα ζητήματα γάμου και κληρονομικού δικαίου για τις μουσουλμάνες και επέμεινε στην ανάγκη να γίνει προσπάθεια, ώστε οι γυναίκες αυτές να συνειδητοποιήσουν τα δικαιώματά τους και τις δυνατότητες άσκησης ένδικων βοηθημάτων και μέσων και να επωφεληθούν από τις διατάξεις του αστικού δικαίου.

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα προτείνει την κατάργηση των δικαιοδοτικών και διοικητικών αρμοδιοτήτων του Μουφτή και τον περιορισμό του στα θρησκευτικά του καθήκοντα. Τις θέσεις της ΕΕΔΑ έλαβε

---

<sup>27</sup> Παρατηρήσεις Επιτροπής ΣΕΔΚΓ στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ. π. παρ. 26.



υπόψη και ο Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης στην έκθεσή του για τις μειονότητες στην Ελλάδα, κατόπιν της επίσκεψής του το 2008, τονίζοντας την ανάγκη ουσιαστικού ελέγχου από τα δικαστήρια των αποφάσεων του Μουφτή σε ζητήματα αστικού δικαίου. Το ελληνικό κράτος απάντησε ως εξής: «Έχοντας κατά νου την άποψη του Επιτρόπου, αφενός, και, ως έχουν σήμερα, τις εκπεφρασμένες προτιμήσεις και εμφανείς τάσεις εντός της πλειοψηφίας της Μουσουλμανικής μειονότητας σχετικά με θρησκευτικά, κοινωνικά και νομικά θέματα, αφετέρου, η Ελλάδα θα εξετάσει κάθε δυνατή αναπροσαρμογή, όπως η κατάργηση της εφαρμογής της Σαρία, λαμβάνοντας έτσι υπόψη τις νομικές υποχρεώσεις καθώς και τις πιθανές μεταβολές στις επιθυμίες της Μουσουλμανικής μειονότητας.»<sup>28</sup>

Επίσης, η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζητεί να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα των μελετών του ΚΕΘΙ σχετικά με γυναίκες που ανήκουν σε μειονότητες<sup>29</sup>.

## **Άρθρο 16 – Ισότητα στην οικογένεια και το γάμο**

### *Επώνυμο συζύγων*

Το άρθρο 1388 ΑΚ, που προβλέπει ότι η γυναίκα διατηρεί το επώνυμό της μετά το γάμο, τροποποιήθηκε ώστε «[μ]ε συμφωνία των συζύγων ο καθένας από αυτούς μπορεί να προσθέτει στο επώνυμό του το επώνυμο του άλλου» (άρθρο 28 Ν.3719/2008). Η ΕΕΔΑ τόνισε ότι η ρύθμιση αυτή δεν εξασφαλίζει, αλλά ανατρέπει τη συνέχιση της ταυτότητας της γυναίκας, μέσω των διαδοχικών αλλαγών επωνύμου, και συνεπώς είναι ασύμβατη με την αρχή της ισότητας των φύλων, όπως την κατοχυρώνουν ιδίως το άρθρο 4 παρ. 2 του Συντάγματος και η ΣΕΔΚΓ<sup>30</sup>.

### *Άσκηση γονικής μέριμνας σε περίπτωση διαζυγίου, ακύρωσης γάμου ή διακοπής της έγγαμης συμβίωσης*

Η ΕΕΔΑ επισήμανε ότι Σ/Ν που εισήγαγε τον κανόνα της από κοινού άσκησης της γονικής μέριμνας σε περίπτωση διαζυγίου, ακύρωσης γάμου ή

<sup>28</sup> Βλ. [http://www.coe.int/t/commissioner/Activities/countryreports\\_en.asp](http://www.coe.int/t/commissioner/Activities/countryreports_en.asp)

<sup>29</sup> Παρατηρήσεις στην 6<sup>η</sup> ελληνική έκθεση, όπ.π. παρ. 36.

<sup>30</sup> ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου «Μεταρρυθμίσεις για την Οικογένεια, το Παιδί και την Κοινωνία», Έκθεση 2008.

διακοπής της έγγαμης συμβίωσης επέφερε επικίνδυνη ανατροπή βασικών αρχών του οικογενειακού δικαίου που εξυπηρετούν το συμφέρον των παιδιών και θα προκαλούσε βλαβερές γι' αυτά προστριβές και συχνότερη παρέμβαση των δικαστηρίων, όπως αναγνώριζε και η αιτιολογική έκθεση. Γι' αυτό, και για να μη γίνουν τα παιδιά αντικείμενα πειραματισμού, ζήτησε ν' απαλειφθούν οι σχετικές διατάξεις, πράγμα που έγινε δεκτό. Έτσι, ο Ν. 3719/2008 δε έθιξε τις σχετικές διατάξεις του ΑΚ.<sup>31</sup>

#### *Γονική μέριμνα τέκνων εκτός γάμου*

Η ΕΕΔΑ πρότεινε να μη θιγεί το άρθρο 1515 ΑΚ περί γονικής μέριμνας των εκτός γάμου τέκνων, αλλά δεν εισακούσθηκε. Ο Ν. 3719/2008 αφήρεσε την προϋπόθεση συμφωνίας της μητέρας προκειμένου να ανατεθεί δικαστικά στον πατέρα που έχει αναγνωρίσει το τέκνο η άσκηση της γονικής μέριμνας ή τμήματός της. Η ΕΕΔΑ τόνισε την αναγκαιότητα της συμφωνίας της μητέρας, εκτός αν συντρέχει κατάχρηση δικαιώματος.<sup>32</sup>

#### *Έγκυρота γάμου*

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζήτησε να απαγορευθούν η πολυγαμία και οι γάμοι ανηλικών εντός της μουσουλμανικής μειονότητας, σύμφωνα με το άρθρο 16 της Σύμβασης και το Γενικό Σχόλιο αρ. 21.

Η ΕΕΔΑ έχει επισημάνει ότι έγκυροι είναι οι γάμοι Ελλήνων πολιτών, ανεξαρτήτως θρησκειότητας, που τελούνται στην Ελλάδα, όταν οι μελλόνυμφοι έχουν την ελάχιστη ηλικία των 18 ετών που ορίζει το άρθρο 1350, παρ.1 ΑΚ. Αν οι μελλόνυμφοι είναι νεότεροι των 18 ετών, ο γάμος είναι άκυρος-ανίσχυρος<sup>33</sup>. Η ΕΕΔΑ πρότεινε να τροποποιηθεί το άρθρο 1350 παρ. 2 ΑΚ, που επιτρέπει την, κατόπιν δικαστικής απόφασης, τέλεση γάμου σε κατώτερη ηλικία, εφόσον αυτό επιβάλλεται από σπουδαίο λόγο, και να τεθεί για τέτοιες περιπτώσεις ως ελάχιστο όριο το 16<sup>ο</sup> έτος.

Επίσης, η ΕΕΔΑ θεώρησε τη σύναψη γάμου δι' αντιπροσώπου αντίθετη προς την ελληνική δημόσια τάξη και προς ρητές διατάξεις

<sup>31</sup> Παρατηρήσεις στο ίδιο Σ/Ν.

<sup>32</sup> Παρατηρήσεις στο ίδιο Σ/Ν.

<sup>33</sup> ΕΕΔΑ, *Έκθεση 2003*, σελ. 111-119.

επικυρωμένων από την Ελλάδα διεθνών συνθηκών, και ότι, συνεπώς ο μουσουλμανικός γάμος, που συνάπτεται εφεξής δι' αντιπροσώπου πρέπει να θεωρείται ανυπόστατος, όσον αφορά τον αντιπρόσωπο και τον άλλο μελλόνυμφο, και άκυρος, όσον αφορά τον αντιπροσωπευόμενο.

## **Άλλα ζητήματα**

### *Τροποποίηση άρθρου 20 παρ. 1 ΣΕΔΚΓ*

Η ΕΕΔΑ καλεί το Κράτος να αποδεχθεί το συντομότερο την τροποποίηση του άρθρου 20 παρ. 1 ΣΕΔΚΓ, προκειμένου η Επιτροπή της να συνεδριάζει για όσο χρονικό διάστημα κρίνει αναγκαίο. Σημειώνεται ότι η τροποποίηση έχει γίνει δεκτή από 60 κράτη-μέρη στη Σύμβαση.

### *Διακήρυξη και Πρόγραμμα Δράσης της Παγκόσμιας Διάσκεψης του Πεκίνου*

Η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ ζητεί πληροφορίες για την εφαρμογή της Διακήρυξης και του Προγράμματος Δράσης της Παγκόσμιας Διάσκεψης του Πεκίνου. Η Έκθεση δεν περιέχει τέτοιες πληροφορίες.

### *Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους*

Η ΕΕΔΑ, όπως και η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ, έχει ζητήσει την επικύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους, που θα ενισχύσει την προστασία των μεταναστριών.

### *Διάδοση πληροφοριών για τη ΣΕΔΚΓ και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο*

Η ΕΕΔΑ, όπως και η Επιτροπή ΣΕΔΚΓ, ζητεί να γίνουν καμπάνιες ενημέρωσης σχετικά με το μηχανισμό αναφορών για παραβιάσεις δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η ΣΕΔΚΓ, τον οποίο προβλέπει το Προαιρετικό Πρωτόκολλο. Είναι αξιοσημείωτο ότι, ενώ η Ελλάδα επικύρωσε το Πρωτόκολλο το 2002, δεν υποβλήθηκε ακόμη καμία αναφορά.

Αθήνα, 25 Νοεμβρίου 2010